

УДК 94(477+483)«1918/1922»

Олег Разиграєв*
(Луцьк)

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІЦІЇ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ: 1918–1922 рр.

Статтю присвячено генезису державної поліції в Другій Речі Посполитій. Становлення правоохоронного корпусу відбувалося водночас із формуванням польської державності в новітній час. Організаційна структура поліції остаточно усталилась в 1922 р. й складалась з 15 окружних управлінь (команд), які територіально відповідали воєводствам, поліції столичного міста Варшави та автономної поліції Сілезького воєводства.

Ключові слова: становлення, поліція, організація, структура, Друга Річ Посполита.

Статья посвящена генезису государственной полиции Второй Речи Посполитой. Становление правоохранительного корпуса происходило одновременно с формированием польской государственности в новейшее время. Организационная структура полиции окончательно сложилась в 1922 г. и состояла из 15 окружных управлений (команд), которые территориально соответствовали воєводствам, полиции столичного города Варшавы и автономной полиции Силезского воєводства.

Ключевые слова: становление, полиция, организация, структура, Вторая Речь Посполитая.

The article is devoted to the genesis of the State Police in the Second Polish Republic. Becoming of a law enforcement corps occurred at the same time with the formation of the Polish state in modern times. The organizational structure of the police finally consolidated in 1922 and consisted of 15 regional directorates (teams) that geographically answered voivodship, police of the Warsaw City and the autonomous police of province of Silesia.

Keywords: establishment, police organization, structure, Second Polish Republic.

Генезис будь-якого державного утворення нерозривно пов'язаний із формуванням кордонів, органів влади та управління, війська, судової та правоохо-

---

* **Олег Разиграєв** — кандидат історичних наук, доктор гуманістичних наук в галузі новітньої історії (PhD in the Humanities), доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки (м. Луцьк).

ронної системи тощо. Не стала винятком у даному контексті й відновлена 11 листопада 1918 р. нова європейська держава — Друга Річ Посполита. Одночасно із становленням державності молодій країні формувалися її правоохоронні структури, до складу яких увійшла й поліція — державний озброєний орган виконавчої влади.

Історія міжвоєнних польських поліцейських структур виступала предметом зацікавлення здебільшого серед дослідників Польщі. Вітчизняна історіографія зверталась до зазначеного питання передусім в контексті боротьби поліції з комуністичною активністю та українським національним рухом на теренах Волині та Східної Галичини у міжвоєнний період. Невисвітленим в українській історіографії залишається питання генезису поліції в Другій Речі Посполитій, попри те, що вже з 1918 р. її діяльність була поступово поширена й на Західноукраїнські землі. Отже, тема не втратила своєї актуальності, а відтак, метою статті є дослідження становлення державної поліції в Другій Речі Посполитій у 1918–1922 рр.

Створена у липні 1914 р. під керівництвом К. Сроковського громадська сторожа Домбровського Заглемб'я¹ була першою організацією, яка відповідала за підтримку громадської безпеки на теренах, які згодом увійшли до ново-відновленої Польської держави². Разом з тим, у Другій Речі Посполитій, на офіційному рівні, першою поліційною структурою йменувалась громадянська сторожа м. Варшави, що її організував адвокат С. Поповський в серпні 1915 р. під російським контролем³. Так, коли у вересні 1925 р. усі поліцейські підрозділи Другої Речі Посполитої відзначали десяту річницю заснування, керівник Волинського управління державної поліції інспектор Ч. Грабовський в наказі № 39 від 25 вересня 1925 р. наголошував своїм підлеглим, що першою, власне польською, поліційною організацією була вищезазначена громадянська сторожа м. Варшави⁴. За прикладом Варшави, схожі структури постали й в інших регіонах Польщі.

2 серпня 1914 р. в умовах російської окупації постала громадянська міліція в м. Лодзі⁵. Знаний сучасний дослідник польських правоохоронних органів новітньої доби А. Місюк зазначає, що новоприбулі німецькі та австрійські окупаційні власті початково визнавали попередньо створені організації, які опікувалися підтримкою громадської безпеки. Однак, згодом, німецька адміністрація розпочала заходи із ліквідації польських правоохоронних структур. Так,

---

¹ Домбровське Заглемб'я — Домбровський вугільний басейн, історико-географічний регіон Малопольщі.

² *Maczyński M.* Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej. Organizacyjno-prawne podstawy funkcjonowania. — Kraków: Wyższa Szkoła Biznesu, 1997. — S. 14.

³ Там само.

⁴ *Rozkaz dzienny Komendanta PP XIII Okręgu w Łucku № 39 dnia 25 września.* — Łuck, 1925. — S. 1.

⁵ *Misiuk A.* Tworzenie się polskich organów policyjnych w okresie I wojny światowej (1914–1918) // «Problemy Kryminalistyki». — 1987. — № 176. — S. 249.

31 жовтня 1915 р. припинила діяльність громадянська сторожа м. Любліна, 31 січня 1916 р. — аналогічна структура Варшави та інших міст⁶.

Станом на 1 лютого 1916 р. німецькі власті остаточно ліквідували діяльність громадянських сторож. Водночас постає нова правоохоронна формація — міська міліція, яку очолив Ф. Радзивіл. На думку польського історика поліції та спецслужб А. Пеплонського, юридичні норми, які регламентували діяльність цієї формації значно обмежували її самостійність. Зазначена правоохоронна структура проголошувалась виконавчим органом міської влади, а також допоміжною структурою німецьких військових та цивільних властей⁷.

Наступний етап формування польських поліцейських структур пов'язаний з відходом австрійських та німецьких військ на початку листопада 1918 р. В цей період постали численні утворення народної міліції організовані Польською соціалістичною партією (ППС), Радою робітничих депутатів та Тимчасовим народним урядом Польської Республіки⁸. 5 грудня 1918 р. тимчасовий начальник держави Ю. Пілсудський проголосив народну міліцію ППС загальнодержавною структурою, яка відтепер стала виконавчим органом уряду Є. Морачевського. Організація та компетенція діяльності народної міліції згодом були окреслені відповідними нормативно-правовими приписами⁹. Так, розпорядженням від 16 грудня 1918 р. Міністр внутрішніх справ С. Тугут доручив організацію народної міліції головному коменданту (керівнику — *О.Р.*), а також наголосив на необхідності розпуску усіх структур, які до цього відповідали за охорону громадського порядку та суспільної безпеки¹⁰. Один з організаторів цієї правоохоронної структури Ю. Суський, у своїх спогадах зазначав, що народна міліція «в очах однієї частини громадськості була попередницею державної поліції, натомість в очах іншої — «червоною гвардією» польської революції»¹¹.

Головний комендант народної міліції, офіцер I бригади польських легіонів І. Боернер на сторінках «Урядового щоденника МВС» оголосив умови набору до лав зазначеної правоохоронної структури, а також вказав на її головні завдання: «Громадяни, в цей вирішальний момент історії, безвідповідальні елементи намагаються викликати анархію та неспокій в нашій країні. Все більше ширяться країною спекуляція, грабіж, житлове лихварство, ознаки моральної та соціальної дегенерації. Головним завданням народної міліції буде безкомпромісна боротьба з вищезазначеними проявами... Закликаю Вас до боротьби із внутрішнім ворогом Польської Республіки! Пріоритет у прийнятті до народної міліції матимуть добровольці з військовою освітою, віком від 20 до 30 років,

⁶ Ibidem. — S. 251.

⁷ *Peplowski A.* Geneza Policji Państwowej w II Rzeczypospolitej // «Zeszyty Naukowe ASW». — 1990. — № 60. — S. 156.

⁸ *Maczyński M.* Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej... — S. 14.

⁹ *Przepisy o organizacji Milicji Ludowej* // *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych* (далі: *DzU MSW*). — 1918. — № 2. — Poz. 18.

¹⁰ *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie Milicji Ludowej* // *DzU MSW*. — 1918. — № 3. — Poz. 45.

¹¹ *Suski J.* W służbie publicznej na dwóch kontynentach. — Warszawa: Polonia, 1988. — S. 75.

одружені та грамотні»¹². У територіальному плані організація народної міліції відповідала тодішньому адміністративному поділу Другої Речі Посполитої. Так, під керівництвом головного управління працювали воєводські та повітові підрозділи.

9 січня 1919 р. (через місяць після створення народної міліції — *О.Р.*), декретом Ю. Пілсудського було утворено нову правоохоронну структуру — комунальну поліцію. З цього моменту припинили свою діяльність стихійно утворені формування міської міліції та міської поліції. Такі дії стали черговим кроком на шляху до уніфікації муніципальних органів внутрішніх справ¹³.

Комунальна поліція функціонувала під наглядом міністра внутрішніх справ та органів місцевого самоврядування. Її керівний склад призначався міністром внутрішніх справ; фінансування здійснювалося за рахунок коштів Міністерства фінансів та магістратів. Крім того, органи місцевого самоврядування були зобов'язані безкоштовно надавати службовцям комунальної поліції приміщення для виконання їхніх функцій, а також для постійного чи тимчасового приватного проживання. Комунальна поліція організовувалася за військовим взірцем; особовий склад формувався шляхом добровільного набору кандидатів. Претендент на службу в її лавах повинен був мати вік не менше 21 року, характеризуватись відповідними службовими здібностями та відмінним фізичним здоров'ям, вільно володіти польською мовою на усному та письмовому рівнях¹⁴.

Один з організаторів комунальної поліції Г. Варденський у своїх спогадах так описував генезис цієї структури: «Головна інспекція поліції початково складалася з п'яти інспекторів... Ми розділили територію колишнього Конгресового Королівства¹⁵ на п'ять районів. Кожен з інспекторів мав свою ділянку роботи, був зобов'язаний організувати діяльність поліції та провести люстрацію поліцейських комісаріатів та постів. Я налагоджував функціонування комунальної поліції на теренах колишньої Варшавської та Радомської губерній. На повітовому рівні організація була слабкою. Комісаріати поліції очолили люди здебільшого без жодної професійної кваліфікації. Скрізь відчувалась нестача зброї, боєприпасів, взуття та одягу. Особовий склад постів характеризувався ще гіршим рівнем. У багатьох гмінах¹⁶, населення взагалі не бажало утворення поліції, відмовлялось надавати приміщення для стаціонарних постів, а іноді навіть роззброювало прибулих поліцейських та змушувало їх залишити село. Зафіксовані випадки, коли брутальна поведінка поліцейських спричиняла масові заворушення серед населення...»¹⁷.

---

¹² Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie Milicji Ludowej // DzU MSW. — 1918. — № 3. — Poz. 45.

¹³ Dekret o organizacji policji komunalnej // Dziennik Praw Państwa Polskiego (далі: DzPPP). — 1919. — № 5. — Poz. 98; *Peplowski A.* Geneza Policji Państwowej... — S. 168.

¹⁴ Dekret o organizacji policji komunalnej // DzPPP. — 1919. — № 5. — Poz. 98.

¹⁵ Конгресове Королівство — частина польських земель, які, згідно рішення Віденського конгресу (1814–1815 рр.), відійшли до складу Російської імперії.

¹⁶ Гміна — найнижча ланка адміністративно-територіального поділу Другої Речі Посполитої.

¹⁷ *Wardeski H.* Moje wspomnienia policyjne. — Warszawa: Stowarzyszenia «Policyjny Dom Zdrowia», 1925. — S. 249–250.

15 лютого 1919 р., відповідно до розпорядження Міністра внутрішніх справ С. Войцеховського, міська міліція Варшави реорганізовувалась у комунальну поліцію¹⁸. Вже 14 березня того ж року аналогічні зміни відбулися в Бендзині, Ченстохові, Домброві, Каліші, Кельцах, Лодзі, Любліні, Ломжі, Новорадомську, Паб'яніцах, Полоцьку, Піотркові, Радомі, Седльцях, Соснові, Суваках, Томашові Мазовецькому, Влоцлавку, Замосці та Заверці¹⁹.

В межах повіту комунальна поліція та народна міліція підпорядкувалась адміністративній владі — урядовому комісару. Інші представники органів адміністративної влади, а також військові могли видавати доручення поліції та міліції лише за посередництвом вищезазначеного урядового комісара. Виняток було зроблено лише для прокуратури та суду. Функція Головної команди (управління — *О.Р.*) та інспекції комунальної поліції зводилась головним чином до налагодження адміністрації, матеріального забезпечення та вишколу працівників органів внутрішніх справ. Питання розміщення постів поліції та міліції перебувало у компетенції урядового комісара. Водночас дорадча функція належала повітовому коменданту (керівнику — *О.Р.*) поліції та міліції. Рішення про зміну дислокації загонів правоохоронців з одного повіту до іншого приймав виключно міністр внутрішніх справ. Урядові комісари мали право відсторонювати повітове керівництво поліції та міліції від виконання службових обов'язків при умові термінового повідомлення про це МВС. Разом з тим, повітове керівництво поліції та міліції було наділене правом притягнення до дисциплінарної відповідальності своїх підлеглих²⁰.

Польський дослідник органів внутрішніх справ М. Мончинський зазначає, що в 1919 р. на теренах, які згодом увійшли до складу Другої Речі Посполитої, функціонували наступні правоохоронні формації: на землях колишнього Конгресового Королівства: народна міліція, комунальна поліція, жандармерія, залізнична сторожа та річкова сторожа; в Галичині: Польська крайова жандармерія, Крайова жандармерія краківської землі, військова поліція, польова жандармерія та комунальна поліція; на теренах колишньої Пруської «дільниці»: Польська крайова жандармерія, численні гмінні та міські поліцейні формування; на східних теренах колишньої Російської «дільниці»: Військова польова жандармерія та численні правоохоронні «сторожі» та «міліції»²¹.

У зв'язку з тим, що народна міліція та комунальна поліція не виправдали урядових сподівань, вже в лютому 1919 р. в Сеймі розпочалась діяльність із створення єдиного загальнодержавного органу громадської безпеки. Так, в

---

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie przekształcenia Milicji Miejskiej miasta stołecznego Warszawy na Policję Komunalną // DzU MSW. — 1919. — № 10. — Poz. 120.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie przekształcenia obecnie istniejących Milicji Miejskich i Policji na Policję Komunalną // DzU MSW. — 1919. — № 19. — Poz. 229.

²⁰ Okólnik Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie policji komunalnej powiatowej i oddziałów milicji ludowej, // DzU MSW. — 1919. — № 21. — Poz. 279.

²¹ *Mączyński M.* Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej... — S. 20.

квітні того ж року відбулося об'єднання народної міліції з комунальною поліцією. Першим керівником об'єданого управління вищезазначених формацій став колишній учасник польських легіонів К. Млодзяновський, якого згодом замінив В. Хеншель. 4 квітня 1919 р. побачив світ циркуляр МВС щодо реорганізації народної міліції, де вказувалося на поступову ліквідацію її окружних команд (управлінь — *О.Р.*). В документі зазначалось також, що формування народної міліції могли далі функціонувати лише в тих повітах та містах, в яких існувала потреба зміцнення муніципальної служби безпеки та громадського порядку — комунальної поліції²².

Наступним кроком на шляху до уніфікації органів внутрішніх справ стала ліквідація об'єданого управління народної міліції та комунальної поліції й створення в червні 1919 р. нової правоохоронної структури — охорона безпеки. Новоутворене формування очолив головний комендант. Він керував центральним керівним органом — головним управлінням (командою — *О.Р.*), яке складалося з трьох підрозділів (організаційного, господарського, професійної підготовки) та Центрального розвідувального бюро²³.

Робота щодо створення єдиної загальнодержавної правоохоронної структури офіційно завершилася 24 липня 1919 р., коли парламент прийняв закон «Про державну поліцію»²⁴. Відтоді втратили чинність усі попередні правові акти, що стосувалися будь-яких організаційних форм поліцейських структур. Зазначений документ містив понад 40 статей, об'єднаних наступними розділами: загальні положення; організація поліції; службові стосунки та підпорядкованість поліції адміністративній владі та органам місцевого самоврядування; дисциплінарна відповідальність; чисельність поліції; ротація службовців поліції; умови прийняття на службу; школи; права та обов'язки службовців поліції²⁵. Державна поліція проголошувалась організацією, головне завдання якої полягало в охороні громадської безпеки та суспільного порядку. Законом від 24 липня 1919 р. було створено централізований орган безпеки Другої Речі Посполитої у вигляді єдиної виконавчої структури. Разом з тим документ заклав чимало труднощів у діяльність поліції протягом усього міжвоєнного періоду. Передусім вона опинилась у потрійній залежності: від МВС, представників державної влади та органів прокуратури²⁶.

Слід зазначити, що становлення державної поліції в Другій Речі Посполитій, на підставі закону від 24 липня 1919 р., тривало близько трьох років. Початково

---

²² Okólnik Ministra Spraw Wewnętrznych do Komisarzy Ludowych w sprawie reorganizacji Milicji Ludowej // DzU MSW. — 1919. — № 22. — Poz. 296.

²³ Державний архів Тернопільської області (далі: ДАТО), ф. 274, оп. 1, спр. 41, арк. 1–3; *Misiuk A.* Policja Państwowa 1919–1939. Powstanie, organizacja, kierunki działania. — Warszawa: PWN, 1996. — S. 19.

²⁴ Ustawa o Policji Państwowej z dnia 24 lipca 1919 roku // DzPPP. — 1919. — № 61. — Poz. 363.

²⁵ Ibidem.

²⁶ *Разиграев О.* Польська державна поліція на Волині у 1919–1926 роках. — Луцьк: Волинські старожитності, 2012. — С. 59.

територіальна компетенція зазначеного нормативно-правового акту поширювалася лише на терени колишнього Конгресового Королівства. Вже в липні–серпні 1919 р. там було утворено шість окружних команд (управлінь — *O.P.*), а саме: Варшавську (I округ), Лодзьку (II округ), Келецьку (III округ), Люблінську (IV округ) та Білостоцьку (V округ) та столичного міста Варшави (VI округ)²⁷. Більше того, на початку 1920 р. на теренах вищезазначених воєводств до державної поліції було включено підрозділи річкової та військової залізничної сторожі²⁸.

Подальша організація уніфікованої поліційної системи відбувалась на підставі згаданого закону від 24 липня 1919 р. Зокрема, там було записано, що державна поліція буде творитись в міру поширення польської державної адміністрації на теренах колишніх австрійських, пруських та російських «дільниць»²⁹. Так, відповідно до виконавчого розпорядження Міністра військових справ К. Соснковського та Міністра внутрішніх справ С. Войцеховського від 12 листопада 1919 р. польова жандармерія та військова поліція, що діяли на теренах Галичини включалися до складу державної поліції. Зазначений нормативно-правовий акт анонсував також утворення під керівництвом В. Гошовського «Управління державної поліції для колишньої Галичини» з центром в м. Львові³⁰. Наступним розпорядженням МВС від 14 листопада 1919 р. було утворено три тимчасових окружних управління державної поліції: Львівське, Краківське та Перемишльське³¹.

1 березня 1920 р. закон «Про державну поліцію» від 24 липня 1919 р. поширився на 15 повітів Східної Галичини³²; вже 1 червня того ж року державна поліція постала на теренах ще семи повітів зазначеного історико-географічного

---

²⁷ ДАТО, ф. 274, оп. 1, спр. 41, арк. 8; *Maczyński M.* Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej... — S. 22.

²⁸ *Henszel W.* Stanisław Wojciechowski jako twórca Policji Państwowej // «Gazeta Administracji i Policji Państwowej». — 1923. — № 1. — S. 1–2.

²⁹ Ustawa o Policji Państwowej z dnia 24 lipca 1919 roku // DzPPP. — 1919. — № 61. — Poz. 363.

³⁰ Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wojskowych i Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie wcielenia żandarmerii krajowej i policji wojskowej na obszarze byłej Galicji do Policji Państwowej na zasadzie art. 3. przepisów przejściowych do Ustawy o Policji Państwowej z dnia 24 lipca 1919 roku // DzU RP. — 1919. — № 87. — Poz. 475; Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі: ЦДАЛІ України). — Ф. 795. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 2.

³¹ Rozporządzenie o ustanowieniu na obszarze b. Galicji tymczasowo trzech Komenda Okręgowych Policji Państwowej // Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: DzU RP). — 1919. — № 91. — Poz. 494.

³² Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych w przedmiocie rozciągnięcia organizacji Policji Państwowych na dalszych 14 wschodnich powiatów Małopolski, wydane na zasadzie art. 3 przepisów przejściowych do Ustawy o Policji Państwowej z dnia 24 lipca 1919 roku // DzU RP. — 1920. — № 20. — Poz. 107.

регіону³³. З метою організації поліцейської служби на вище окресленій території в березні 1920 р. постало тимчасове Окружне управління державної поліції «Схід» з центром у м. Львові. Його очолив інспектор Р. Візімірський³⁴.

Поширення на терени Галичини польської адміністрації II інстанції, тобто утворення Краківського, Львівського, Станіславського та Тернопільського воеводства сприяло подальшій уніфікації державної поліції³⁵. Розміщення окружних управлінь (команд) державної поліції зазначених воеводств було пристосовано до адміністративного поділу Другої Речі Посполитої. Так, центри Краківського (VII округ) та Львівського (VIII округ) управлінь державної поліції розміщувались в однойменних містах. Натомість, тимчасове Окружне управління державної поліції «Схід» з центром у Львові переносилось до Тернополя й було реорганізовано у IX округ державної поліції. У свою чергу, Окружне управління державної поліції з центром в Перемишлі переносилось до Станіслава, де постав X округ державної поліції³⁶. Скасування 13 вересня 1921 р. «Управління державної поліції для колишньої Галичини» завершило уніфікацію державної поліції в регіоні. Разом з тим, «ліквідаційна комісія» зазначеної структури діяла у Львові до 1923 р.³⁷

В червні 1920 р. закон «Про державну поліцію» від 24 липня 1919 р. поширився й на польські землі, які перебували під владою Пруссії. Так, упродовж 1920–1921 рр. тут функціонувало тимчасове «Управління державної поліції для колишньої пруської дільниці» з центром у Познані. Його очолив С. Мровінціс, який водночас був помічником головного коменданта державної поліції³⁸. В травні 1921 р. «Управління державної поліції для колишньої пруської діль-

---

³³ Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych w przedmiocie rozciągnięcia organizacji Policji Państwowych na dalszych 7 wschodnich powiatów Małopolski, wydane na zasadzie art. 3 przepisów przejściowych do Ustawy o Policji Państwowej z dnia 24 lipca 1919 roku // DzU RP. — 1920. — № 39. — Poz. 233.

³⁴ Litwiński R. Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne. — Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007. — S. 538.

³⁵ Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy // DzU RP. — 1920. — № 117. — Poz. 768.

³⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie utworzenia Komend okręgowych policji państwowej dla Województw: Lwowskiego, Krakowskiego, Stanisławowskiego i Tarnopolskiego // DzU RP. — 1921. — № 21. — Poz. 122.

³⁷ «Ліквідаційна комісія Управління державної поліції для колишньої Галичини» досить репрезентативно представлена у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові. Див.: ЦДІАЛ України, ф. 796, оп. 1, спр. 1–148.

³⁸ Rozporządzenie o wprowadzeniu ustawy z dnia 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (Dz PPP, nr 61, poz. 363) do bylej dzielnicy pruskiej // Misiuk A., Peplowski A. Organizacja instytucji policyjnych w II Rzeczypospolitej. Wybór źródeł i dokumentów. — Szczytno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policyjnej w Szczytnie, 1994. — S. 95–96.

ниці» було ліквідовано. В цей же час, з'явилися нові Управління державної поліції в Познані (XI округ) та Торуні (XII округ)³⁹.

Становлення польської державної поліції Другої Речі Посполитої на Волині хронологічно можна поділити на два умовні етапи. Перший — травень 1919 — липень 1920 рр. — характеризувався переходом функцій охорони громадського порядку від місцевих правоохоронних структур до підрозділів комунальної поліції на території міст та до загонів польової жандармерії у сільській місцевості⁴⁰. Вказані формування провадили свою діяльність під контролем Управління повітів Волині — складової тимчасового адміністративного утворення, яким було Цивільне управління східних земель. Внаслідок адміністративних змін на Волині, які відбулись в січні 1920 р., в рамках новоутвореного Цивільного управління Волинської землі та Подільського фронту (ЦУВЗ та ПФ) на початку лютого 1920 р. розпочався процес становлення спеціально організованих на військовий взірць поліцейських структур. Ними стала поліція ЦУВЗ та ПФ або «кресова поліція», яка юридично була затверджена лише у травні 1920 р.⁴¹

Другий етап генезису польської державної поліції на Волині охоплює вересень 1920 — лютий 1921 рр. Він пов'язаний з відновленням поліцейських формувань Другої Речі Посполитої під керівництвом Управління поліції прифронтових і етапних територій з центром в м. Константині⁴². Утворення польських поліцейських структур на Волині було завершено укладенням 12 жовтня 1920 р. перемир'я між Другою Річчю Посполитою та радянською Росією і

---

³⁹ Rozporządzenie w przedmiocie zmiany rozporządzenia z dnia 11 czerwca 1920 r. poz. 264 Dziennika Urzędowego Ministerstwa Dzielnicy Pruskiej Nr 31, o wprowadzeniu ustawy z dnia 24 lipca 1919 r. o policji państwowej (Dz PPP, nr 61, poz. 363) do b. Dzielnicy Pruskiej z 25.05.1921 r. // *Misiuk A., Peplowski A.* Organizacja instytucji policyjnych... — S. 99.

⁴⁰ Так, наприклад, структури комунальної поліції постали в м. Луцьку вже в червні–липні 1919 р., див.: Державний архів Волинської області (далі: ДАВО), ф. 158, оп. 5, спр. 27, арк. 1–119. В серпні того ж року розпочалося формування комунальної поліції в м. Рівне., див.: Державний архів Рівненської області, ф. 30, оп. 18, спр. 1, арк. 1–2.

⁴¹ Rozporządzenie Komisarza Naczelnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego w przedmiocie organizacji policji (5.05.1920) // *Dziennik Urzędowy Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego.* — 1920. — № 8. — Poz. 114. — S. 57; *Разиграєв О.* Польська державна поліція на Волині... — С. 99–107.

⁴² Пріоритетні завдання цієї структури окреслив наказ № 1 від 1920 р. генерального інспектора Т. Зброжека: «Головнокомандувач Юзеф Пілсудський звільнив кресові повіти від нападу ворога. Польське військо займається охороною кордонів. Нам довірено оберігати безпеку громадян, гарантувати лад і спокій. Ми йдемо, щоб опікуватись людьми. Нехай кожен комендант повіту, постерунковий, службовець канцелярії чи “розвідник” носить в душі гасло “Честь і Батьківщина”. Нехай усі пам'ятають, що ми є для людей, а не навпаки. Нехай вдень і вночі злочинність пам'ятає про нашу працю!», див.: ДАВО, ф. 45, оп. 1, спр. 3, арк. 3; Управління поліції етапних і прифронтових теренів функціонувало до 14 березня 1921 р., див.: *Archiwum Akt Nowych.* — Zesp. 349. — Sygn. 84. — S. 332; Ліквідаційна комісія зазначеної структури діяла до початку 1922 р., див.: *Archiwum Państwowe w Łodzi.* — Zesp. 183. — Sygn. 9. — S. 142.

радянською Україною⁴³ й організацією в січні 1921 р. Управління державної поліції Волинського (XIII) округу з центром в Луцьку⁴⁴. Водночас, постали нові управління державної поліції з центрами у Бресті над Бугом (XIV округ) та Новогрудку (XV округ)⁴⁵. Таким чином, станом на березень 1921 р. організація державної поліції в Польщі охоплювала вже 15 округів⁴⁶.

Свої особливості мало й утворення державної поліції на теренах Серединної Литви, яке остаточно уніфікувало державну поліцію в Другій Речі Посполитій. Так, початково організацією органів внутрішніх справ на зазначених теренах опікувався Відділ громадської безпеки МВС під керівництвом полковника Лісовського⁴⁷. 12 лютого 1921 р. було утворено тимчасове «Головне управління державної поліції Серединної Литви», яке очолив підінспектор Ч. Грабовський⁴⁸. Після приєднання Серединної Литви до Другої Речі Посполитої в регіоні постало Головне управління державної поліції Віленської Землі⁴⁹. Остаточну уніфікацію державної поліції нововідродженої Польщі завершило утворення Управління державної поліції Віленського (XVI) округу в липні 1922 р.⁵⁰

На теренах Другої Речі Посполитої функціонувала також поліція Сілезького воєводства на чолі з Головним управлінням у Катовіцах. Зазначена службова одиниця була організована на зразок загальнопольської державної поліції, хоча й мала власні регіональні особливості пов'язані, насамперед, з автономією Сілезького воєводства⁵¹.

Отже, генезис польської поліції Другої Речі Посполитої розпочався ще в період «Великої війни». Розпад імперій, до складу яких входили польські землі понад сто років, став каталізатором державотворчих процесів та формування в їх

---

⁴³ Umowa o preliminaryjnym pokoju i rozejmie między Rzeczpospolitą Polską z jednej a Rosyjską Federacją Socjalistyczną Republiką Rad i Ukrainą Socjalistyczną Republiką Rad z drugiej strony, podpisana w Rydze dnia 12 października 1920 roku // DzU RP. — 1921. — № 28. — Poz. 161.

⁴⁴ Rozkaz dzienny Komendanta PP XIII Okręgu w Łucku № 39 dnia 25 września 1925 r. — Łuck, 1925. — S. 1; *Разузраев О.* Польська державна поліція на Волині... — С. 119–120.

⁴⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 grudnia 1920 r. w przedmiocie rozciągnięcia mocy obowiązującej ustawy o policji państwowej z dnia 24 lipca 1919 r. na obszarach okręgów administracyjnych Wołyńskiego, Poleskiego i Nowogródzkiego // DzU RP. — 1921. — № 3. — Poz. 15.

⁴⁶ ДАТО, ф. 274, оп. 1, спр. 40, арк. 178–180.

⁴⁷ *Śleszyński W.* Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej. — Warszawa: Oficyna Wydawnicza «RYTM», 2007. — S. 79.

⁴⁸ *Misiuk A.* Policja Państwowa 1919–1939... — S. 44.

⁴⁹ *Śleszyński W.* Bezpieczeństwo wewnętrzne... — S. 83.

⁵⁰ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 26 lipca 1922 r. w przedmiocie wprowadzenia organizacji policji państwowej na obszar Ziemi Wileńskiej // DzU RP. — 1922. — № 62. — Poz. 560; Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 26 lipca 1922 r. w przedmiocie organizacji policji państwowej na Ziemi Wileńskiej // 1922. — № 62. — Poz. 561.

⁵¹ *Mączyński M.* Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej... — S. 29.

контексті правоохоронної системи. Становлення державної поліції відбувалося шляхом уніфікації розрізаних міліційно-поліційних утворень, які діяли упродовж 1914–1919 рр. Разом з тим, остаточно організація державної поліції на підставі закону від 24 липня 1919 р. усталася лише в липні 1922 р., що було пов'язано із формуванням території нововідродженої держави. Таким чином, упродовж міжвоєнного періоду, під керівництвом Головного управління (команди) державної поліції працювало 15 окружних управлінь, які територіально відповідали воєводствам та поліція столичного міста Варшави. Автономний характер мала поліція Сілезького воєводства, що обумовлювалося специфічним статусом регіону.